

ПЕРША ШТУРМОВА

Замість передмови

Чи треба у когось питати дозволу захищати Батьківщину? Питання риторичне, і все ж, коли дехто воліє, в кращому випадку, про це своє право й обов'язок, до речі, також, не згадувати, інші докладають зусиль, аби потрапити туди, де, на їхню думку, вони в цей момент найпотрібніші — на війну. На війну в період перемир'я, на війну, як хтось сказав, настільки важку, що її навіть не дають оголосити.

У той час, коли одні вже від війни втомилися, не бачачи її, бо просто втомилися чути про неї, ці мужні чоловіки й жінки не відчувають втоми робити те, що вони вже навчилися робити, а саме — воювати. І воюватимуть стільки, скільки потрібно, аж до перемоги, а що вона буде, у них нема сумніву. Це я про 1-шу окрему штурмову роту Добровольчого армійського корпусу «Правий сектор» (ДУК ПС). У її складі рядовим бійцем із позивним «Олекса» я мав можливість провести старий 2016-й і зустріти новий 2017-й рік, і власний День народження також.

Окрема штурмова займає позиції на краю авдіївської промзони. Відколи наші просунулися туди майже рік тому, то так і стоять досі, не віддавши ні метра рідної землі.

Наш командир із позивним «Да Вінчі», ще зовсім молодий, йому лише двадцять один, хоча за плечима має вже два з половиною роки війни.

— Друже, а чому «Да Вінчі»? — запитую, коли стареньким пікапом ідемо на позиції.

— Бо хотів стати художником, вчився в художньому училищі в Івано-Франківську, але так його і не встиг закінчити, — відповідає він, оминаючи вибоїни. — З училища поїхав на Майдан, а з Майдану серед перших тридцяти п'яти добровольців — у навчальний центр «Десна», — продовжує розповідь тихим, спокійним голосом, зрештою, він таким голосом і команди дає. — Мама, звісно, не знала, хоча тепер уже знає, — начебто випереджає командир моє наступне запитання.

Воювати «Да Вінчі» почав влітку 2014-го, здобуваючи в боях і зброю, і досвід. Втрачав побратимів, і це найболючіші та найгіркіші спогади. Під час обстрілу з російського танка і сам отримав поранення, лежав у госпіталі в Дніпрі, з якого через кілька місяців, недолікувавшись, утік знову на фронт. Бійці, навіть набагато старші за віком, ставляться до нього з повагою. Свій авторитет «Да Вінчі» підтверджує щодня, організовуючи оборону, забезпечення і побут бійців. Це той випадок, коли бажання захищати Україну і бойовий досвід важать не менше, а іноді й більше, ніж військова освіта.

У роті панують доброзичливі, побратимські стосунки, де всі рівні, лише в командира незрівнянно більша відповідальність. Наприклад, якщо черга до чайника, то він чекає, як і всі, а якщо небезпека, то він попереду. Коли стріляє з СПГ, то з чотирьох пострілів три лягають у ціль.

На «Да Вінчі» рівняються, з нього беруть приклад й інші командири з позивними «Безсмертний» («Без»), «Абдула», «Старий», «Баско».

Сам бачив, та й бійці переказують, що не раз, коли з того боку прилітає міна чи «сапог», як тут називають заряди із СПГ, той же «Абдула», командир відділення, даючи команду: «В бліндаж!..» — сам залишається нагорі із своїм покемоном (кулеметом РПК). Він колишній військовий, родом із Луганщини, і також воює вже не перший рік.

— Трохи набридло вже це «весло», — це він про веслоподібний приклад свого кулемета, — постійно зачіпляю за край

окопу. Хоча, що окопи такі вузькі, також добре, самі ж копали... — розмірковує вже потім, ввечері, коли, виставивши на грубку змокрілі за «зміну», як ми називаємо бойове чергування, чоботи, розкладає для змащення деталі кулемета.

Зброї не те щоб не вистачає, але впадає в вічі її різнобій, тільки того ж «калаша» п'ять чи шість модифікацій, і ще зачовганість від тривалого використання, трапляється, що й виходить із ладу. Та бійці не нарікають, воюють тим, що є. Навіть якимось вдосконалюють, продовжують термін придатності зброї. Наприклад, ротні умільці, прилаштувавши до старої «дашки» (ДШК) оптику, зробили з неї цілком пристойну дальнобійну снайперку.

А «Без» і до свого кулемета також прилаштував трофейну оптику, і саме з нього салютував у новорічну ніч. Він також із Майдану, і також разом із «Да Вінчі» через «Десну» потрапив на передову. Родом із Житомирщини, визволяв Карлівку й Авдіївку, має поранення і також, недолікувавшись, повернувся у свою роту. Пишається тим, що навесні минулого року це саме вони, наша 1-ша окрема штурмова, відбили у «сепарів» частину авдіївської промзони й надійно закріпилися там. Підрозділи ЗСУ також спрацювали тоді на відмінно, вчасно прийшли на допомогу.

Старенький «ніссан» друга «Беза» щодня возить хлопців, як вони самі кажуть, «на працю й з праці», доставляє амуніцію, провізію та будматеріали для позицій. Бо, попри перемир'я, війна триває щодня, і бійці 1-ї штурмової в околицях Авдіївки шукають і, головне, знаходять можливість завдати збитків ворогові і «в лісі», і «на дачах», і скрізь, де стоять наші опорники. І в самоволку вони ходять не за пивом, а в «сіру зону» в розвідку. Хоча загалом у роті залізна дисципліна, викликана навіть не так вимогливістю командирів, як високою вмотивованістю самих бійців, панує суворий «сухий закон». А ще приязнь, взаєморозуміння, взаємовиручка і звертання на кшталт: «Друже, “Бородо”!», «Друже, “Олексю”!» чи «Друже,

“Саво”!» — є нормою, до якої швидко звикаєш, і вже іншого звертання й не уявляєш.

До речі, про «Саву», він — воїн і філософ. Родом із Буковини, невисокий, рухливий, а відчайдушний, то іноді вже й понад міру. І коли я згадував про розвідку в «сіру зону», то мав на увазі саме його рейди.

— Ні, ще мій час не прийшов помирати, — розмірковує напівжартома-напівсерйозно. — От, коли мені буде дуже добре, коли все в житті буде гаразд, тоді Бог і переріже каната, й якір впаде... Але поки ще того нема і близько не видно...

Саві ледь за тридцять. Утім, серед бійців є й ті, кому лише нещодавно виповнилося вісімнадцять, а є й такі, кому вже за п'ятдесят, і я серед таких, у свої п'ятдесят три був на той момент у роті найстаршим, хоча більшість усе ж середнього віку. Дуже молодих на передок намагаються не посилати. Особливо після того, коли у ніч на 2 червня від важкого поранення в голову загинув 19-річний Женя Костюк (друг «Шльоцик»).

Бійці й досі сумують за цим веселим, щирим юнаком, але молох війни не шкодує нікого.

У роті пам'ятають кожного, хто віддав життя за Україну. Під їхніми портретами в імпровізованій капличці завжди горить свічка пам'яті... Недавні втрати: від кулі снайпера загинув уродженець міста Дніпра Євген Ворошило, друг «Джек». Один із найкращих штурмовиків, до початку війни п'ять років прослужив в українських миротворчих контингентах за кордоном. На згадку про нього назвали один із наших опорників «на дачах». А друг «Фізик», Едуард Зебін, загинув уже зовсім недавно під час мінометного обстрілу... Героям слава!

— І війна «гібридна», і перемир'я також «гібридне», — розмірковує друг «Філ».

Він, як і багато інших, починав в «Азові». Але після того, як цей підрозділ ввійшов до складу МВС і фактично перестав брати участь у бойових діях, перейшов у ДУК. Він із Росії, з Підмосков'я, а його молода дружина з позивним

«Марічка» — з Білорусі, обоє добровольці і воюють за волю України. Тепер із поверненням додому в обох проблеми, бо ж їх там легко можуть посадити до в'язниці, хоча і в Україні з узаконенням статусу поки що також нічого не ясно. «Марічка» ще й вагітна, і це лише ускладнює ситуацію. Втім, молодята не бояться труднощів, покладаються на свої сили, а ще на побратимів, які завжди прийдуть на допомогу, й цінують кожну хвилину, що можуть провести разом.

А ще із жінок, які воюють у складі роти, не можна не згадати «Емки» і легендарної ТТ — тьоті Тані. Вони займаються медичною службою, нарівні з іншими витримують усі випробування та злигодні воєнного побуту. Ще зовсім юна «Емка» — родом із Кіровоградщини і без перебільшення є душею роти, а ТТ — з Одеси, разом із чоловіком починали волонтерами також ще з Майдану. За нагоди «тьотя Таня» ще й тішить бійців домашніми стравами. Сам їв, неперевершено!

З Авдіївки повз цілодобово працююче громаддя «Коксохіму» до наших позицій на так званих дачах, які і справді є дачами, подекуди пошкодженими вибухами, і які тепер через бойові дії стоять пустою, їхати всього нічого. Крім нас і військовослужбовців Збройних сил, людей тут більше нема, тільки коти й собаки, а ще птахи. І в моменти тиші, коли стрілокотня стихає, між деревами навіть може озватися дятел... Кулеметні черги то короткі, то довгі... Потім дятел... Тоді знову кулемети... так ніби змагаються мир і війна, життя і смерть.

Перед святами волонтери навезли всілякої всячини і постійно продовжують довозити, тож харчів вистачає. А от набої — проблема, але, знову ж таки, не тому, що нема, а тому, що великі витрати, постійно доводиться відповідати вогнем на вогонь.

— Беру на чергування до пів тисячі патронів, — бідкається друг «Марек». — Дев'ять набитих ріжків, а решта в коробках і в розсипну, а після «гарячої» ночі, буває, залишається лише один ріжок.

Як і чимало інших, він виходить на позиції без «броніка», лише у м'якій кевларовій камізельці під курткою, що може захистити хіба від осколків. Але бійці вважають, що інколи краще, щоб куля прошила навиліт, особливо калібру 5.45 із зміщеним центром ваги. Бо ті бронезилети, які є, все одно пробиваються, а куля, вдаряючись у задню стінку й повертаючись, робить фарш, тоді вже нічого не допоможе. Хіба хто не має кевларів, як-от ми з «Хитрим» чи «Філ», то тягаємо «броніки».

Це вже інший «Філ», їх у нас двоє. Цей «Філ» — із Кропивницького, хоча і нова назва колишнього Кіровограда йому також не подобається.

— Я був за Еспай! Так колись називалося скіфське поселення в межах нашого міста, — посміхається він, поправляючи свого новенького з вигляду «броніка».

Нам видали полегшені, хлопці називають їх «міліцейськими», і прикривають вони лише до пупа. Якби були армійські ще радянського зразка, то важили б по шістнадцять кіло, але не кожен може в такому довго витримати. Зате шолом я отримав надійний, кевларовий. Форму також підібрали без проблем, типу ношений «бундес», майже вся рота воює в «бундесі», «підсель» і «горку» мають лише одиниці. У кишені куртки знайшов покришене печиво, видно, боець, який носив її до мене, його любив. Найбільш проблемними виявилися черевики. Мого розміру не знайшлося, то взяв трохи більші, до того ж звичайні кирзові, а не зимові. Але ж надворі зима, і навіть у трьох парах шкарпеток ночами на посту мерзли п'яти. У хлопців пальці, а у мене чомусь п'яти, вочевидь, вік бере своє.

Щодо позивних, то бійці самі собі їх придумують, який кому подобається, тому трапляються повторення. Крім двох «Філів», ще й «Абдулів» також воює двоє. Другий із Києва, сантехнік за професією і воїн за покликанням. 2014-го захищав Савур-Могилу, виходив з-під Іловайська. Має поранення. Зараз у столиці працює за спеціальністю, а на передову допомагати побратимам приїздить лише у відпустку.

Мова серед бійців і українська, і російська, хоча української більше, до того ж представлені чи не всі можливі діалекти. Від закарпатського «я лем» у друга «Русого», галицького «я ся» у «Сабоніса», м'якого полтавського «ль» у «Старого» до південного «осьо» у «Марека»... До речі, з «Мареком» ми користуємося одним спальником, бо я свого не маю, то він мені позичає, а на чергуванні ми — в різні зміни.

А друг «Гес» приїхав аж із Західного Сибіру, на вигляд йому років вісімнадцять, хоча каже, що двадцять один. Він настільки досконало вивчив українську, що акценту майже не чуто. Переходить на російську хіба тоді, коли сперечається на історичні теми з другом «Хотином», який його інколи по-дружньому підколює.

«Гес» каже, що його предки потрапили до Сибіру не з України, а з Польщі, і що вже встиг закінчити перший курс історичного факультету. Ненавидить Леніна і комуністів, згадує, що вони репресували його двох прадідів, а про Голодомор каже, що той був не тільки в Україні, а й в Західному Сибіру також.

— Так, скрізь, де жили українці, — погоджується з ним львів'янин «Хитрий», коли ввечері, поки ми з «Хотином» рубаємо дрова й розпалюємо нашу «буржуйку», вони разом чистять картоплю, і це вичерпує дискусію.

З другом «Хитрим» в авдіївську промзону ми приїхали одночасно, тож тримаємося разом. З нами ще був «Крейзі», також зі Львова, викладач одного з львівських училищ і, до речі, як і я, випускник львівського журфаку. Вони з «Хитрим» тут, на промці, вже вдруге. Минулого разу приїздили також на місяць, у серпні. Тоді багато окопувалися, під обстрілами, укріплюючи позиції. Тепер «Да Вінчі» залишив його «в лісі», куди ми також заїжджали, а нас із «Хитрим» привіз сюди, «на дачі».

Друга «Хитрого» звати Мар'ян, він працює на якомусь польському виробництві під Львовом і годиться мені в сини. Сказав мамі, що їде в Ужгород охороняти інший завод цієї ж фірми, якому начебто загрожують рейдери, а насправді взяв

відпустку — і на передову. Бо ж наразі ДУК ПС — один із небагатьох добровольчих підрозділів, які ще залишилися в зоні проведення АТО й які дають можливість короткотривалого потрапляння на фронт, наприклад, на місяць відпустки чи й навіть на кілька тижнів. Тут раді будь-якій допомозі і кожному, хто має військові навички, завжди знайдеться місце, якщо не на позиціях, то на базі. Та при цьому варто пам'ятати, що поїздка ця, здебільшого, за власний кошт, бо зарплати тут також ніхто не платить і статусу учасника АТО не дає. І ще — якщо потрапиш в руки ворогові, то це тортури і смерть, бо в полон добровольців не беруть. Та вони й не здаються.

— Як їхав сюди, у вагоні напроти мене сиділа дівчина, дуже мені сподобалася, але познайомитися так і не наважився, — ділиться «Хитрий», коли чистимо зброю. — Як ви думаєте, на вокзалі в касі мені можуть сказати її ім'я й прізвище, вони ж знають? Бо ж на кожному квитку пишуть, а місце її у вагоні я пам'ятаю. А потім через соцмережі можна буде пошукати...

— Чому б і ні? — підтримую я його. — Але ж вони, мабуть, не скажуть. — А може, й скажуть, — вирішую й далі його підбадьорювати. — Головне, щось придумати переконливе. Ну, наприклад, що вона якусь річ забула в поїзді і ти маєш її повернути...

— І що, наприклад? — клацає затвором він.

— Наприклад, книжку, — раптом приходить мені ідея. — Купи якусь гарну, а коли знайдеш її, то просто подаруєш, — запалююсь не менше, ніж мій молодий побратим, і, здається, вже навіть знаю, яку книжку, коли повернемося до цивільного життя, він зможе їй подарувати.

Особливість війни у XXI сторіччі, а тим паче такої «гібридної», що зв'язок із домом, з рідними і близькими, не уривається. Хіба на позиціях хлопці вимикають телефони, та й то не завжди. У декого планшети. А ще нагадування про дім — це дитячі малюнки, вони скрізь, навіть у бліндажах. «Ви — наші герої!», «Повертайтеся живими!» — найчастіше саме ці написи

під намальованими дитячими руками сонечками і квітами. Із розмов між собою, то найчастіше також про дім і ще трохи про зброю. А ще хлопці жартують, особливо під дурнуваті пропагандистські новини російського телебачення, бо іншого тут нема.

— Вийду, — кидає друг «Север», ще один киянин.

— Куди? — цікавиться «Сабоніс», він із Коломиї, а «Сабоніс», звісно, бо найнижчий зростом.

— Та все туди ж. Піду снігірей трохи постріляю...

— Та які ж тут снігірі? — кидає із свого кутка друг «Кіпіш», він із Унгвара, як сам каже, і до війни займався художнім ковальством. — Одні сороки літають...

— Ну, сороки-білобоки — це наші, їх не буду, — буркає «Север» і швидко, щоб не випускати тепло, виходить.

Затемна, а темніти тут починає вже після третьої дня, важливо також не забувати про світломаскування. Невдовзі після нашого з «Хитрим» приїзду на цю тему також були розмови, коли один із наших у темряві напхав ріжок трасерами, а потім пустив кілька черг у відповідь на «сепарські» і тим виказав нашу позицію. Відтак «сепари» добрих пів години пуляли по нас, здається, з усієї стрілокотні, яку тільки мають. Добре, що обійшлося без втрат. А перед тим тут же, неподалік наших позицій під Крутою Балкою, загинув «Козак», Леонід Проводенко, родом із Луганщини, і хлопці через це були і пригнічені, і злі. Тоді ж іще дівчину-снайперку зі ЗСУ поранило, але, на щастя, легко.

— Ще три дні тому він до нас заходив, говорили, — згадує про «Козака» друг «Сава». — Сильний духом був чоловік і справжній боець. Він двох їхніх узяв із собою, туди їм і дорога!.. Ненавиджу їх, вони ще й із тіла його вже неживого познущалися... — не стримується у висловах на адресу ворога. — Нічого, на кожному їхню кулю ми маємо свою.

Що ж, кулею на кулю, гранатою на гранату, снарядом на снаряд... Хто з мечем до нас прийшов, від меча й загине!

Якщо Україна, напружуючись з усіх сил, хоче нарешті вивратися з лещат імперії, то тут, на передовій, це напруження відчуваєш фізично. Це коли приклад сповзає з броніка і віддає просто в руку, гарячі гільзи розтоплюють льодяний наріст на бруствері, а ти кулею відповідаєш на кулю... Прицілюєшся у вигин горба, де «сепарські» позиції, або просто у передвечірню мряку, за якою нічого не видно, й лупашиш, і знову прицілюєшся, і знову лупашиш, пам'ятаючи, що твоя «сімка» рве трохи праворуч, вгору і праворуч, тому б'єш одиничними, так і набоїв менше йде і більша ймовірність влучити.

— Бачиш обгорілий схил за балкою? Там ще недавно «сепари» сиділи, — гукає друг «Хотин», топограф і корегувальник.

Як і я, він старший лейтенант, але я зі «запасу» і про своє військове звання тут навіть не згадую, а от «Хотин» ще не так давно проходив службу в десантно-штурмовій бригаді. Він і зараз не проти туди повернутися, але, згідно з якимсь новим указом міністра оборони, тепер в офіцера обов'язково має бути закінчена вища освіта, а в нього вона незакінчена, через те й доброволець. Воює тут, на промці, вже довше двох місяців, встиг відростити за цей час пишну чорну бороду.

Крім «Хотина», є й інші, які пішли в добровольці через те, що з якихось причин не змогли потрапити в Збройні сили. Хтось через стан здоров'я, як-от «Казах», який воює з слуховим апаратом і ризикує, якщо його раптово накрие вибуховою хвилею, остаточно втратити слух. А хтось і через судимість, як «Ушатий», хоча таких небагато.

— Я для «зесеушників» тоді всі розрахунки зробив, і ми накрили, спалили той опорник нафіг! — продовжує «Хотин». — Але от знову бачу там якісь підозрілі рухи...

А оддалік чути вибухи... «Тюх-тюх!..» — посвистує над нашими головами.

І ми знову відповідаємо їм, і приклад знову сповзає з броніка й човпе в руку, а під гарячим дулом починає танути сніг. «Хотин» праворуч, «Хитрий» ліворуч... Вдивляємося

в промерзлу імлу за балкою і туди ж, в імлу, і насипаємо, щоб знали, щоб не лізли... Бо ж за нашими плечима вся Україна, і як не ми, то хто? І луганський «Абдула» трохи далі також починає короткими із свого «весла».

— По окупантах — вогонь! — командує він, хоча нам уже і не треба команди, може, це він лише для мене, щоб потім написав.

І «Філ», і «Сабоніс» також одразу починають, і «Саша “Крамар”» за ними... Він мені так і назвався, коли знайомилися: «Саша “Крамар”», а «Крамар», бо з Краматорська... Відтоді я Сашу від «Крамара» не відділяю, його позивний для мене так і звучить «Саша “Крамар”», і не інакше... Він із одиночних перейшов на короткі черги, а тоді знову одиночними. Лупащить і ще й примовляє: «На! На! На, получай!..»

Бо й справді, або ми їх, або вони нас, тут проста логіка. І ти сам за всіх, і всі за тебе... І всі ми разом за Україну!.. За князів і запорожців, повстанців і просвітителів!.. За Шевченка, Франка і Лесю!.. За тата з мамою, за дітей і онуків! За братів і сестер! За всіх побратимів, кого знав і не знав!.. За Схід і Захід разом! За Київ і Одесу, за Львів і Донецьк! І за Крим! І ще раз за Крим! І за хрущів над вишнями, за борщ і вареники! За тихі води, за ясні зорі!.. І за Європу з Америкою, і навіть за Рашку також!.. За її майбутнє визволення! Хоча за неї, мабуть, більше «Філ» із «Гесом», а «Марічка», звісно, за Білорусь, хоча вона і залишається на базі. Куля за кулею, куля за кулею...

Ми гатимо з усіх стволів по цих засранцях із того боку балки, і звуки нашої стрілкотні долітають, либонь, аж до околиць Авдіївки. Та до такого «музичного супроводу» місцевим не звикати. Сам бачив, як, попри стрілянину, люди і дрова ріжуть, і воду носять, і сміття вивозять, і навіть рибалки на кризі сидять.

Та коли натискаєш на гашетку і біля вуха гахкає затвор, а ти посилаєш кулю за кулею туди, у морок Мордору, то про це не думаєш. Твоє завдання — зупинити ворога, наразі це твоя робота. І ти сам за всіх, і всі за тебе... Рефлексії приходять згодом, і кожен їх зазвичай тримає в собі. Бійці рідко

розмовляють про високі речі, у них інші турботи. І про політику та політиків також рідко згадують. Вони просто роблять те, що добре вміють: відповідають на вогонь вогнем, ведуть спостереження, окопуються, розширюються, готують плацдарм для майбутнього наступу.

Доба на позиціях, на бойовому чергуванні, потім доба відпочинку, потім знову на позиції. Так і минає час, дні і ночі, ранки й вечори, і вже не важить ні день тижня, ні число. Має значення хіба що погода, та й то не дуже, і ще — плече побратима, з яким ділиш окоп, хліб і чай, а іноді й набої, яких не завжди вистачає. Ризикуючи собою, але не побратимом, влаштовуючи нові позиції, попри перемир'я, бійці вірять у свої сили як представників великої нації, вірять у перемогу і в Україну, яка понад усе! Твердість, сила духу цих людей може здивувати світ, треба тільки нам самим у них повірити.

...Того разу тріскотню наших «калашів» перекрив постріл із «Мухи». То побратими із ЗСУ нарешті підтримали нас вогнем, їхні позиції ліворуч. Вибух — хмарка чорного диму на засніженому схилі по той бік балки з деяким запізненням, далєбі, спрацював заряд самоліквідації.

— Припинити вогонь! — підіймає руку «Абдула». — Берегти набої! — вчасно нагадує.

І враз настає тиша. Що ж, ми зробили все, що могли. Принаймні трохи полякали орків, тепер на якийсь час дадуть спокій. І лише наші обличчя, посірілі від пороху, і на губах його гіркуватий присмак.

Найбільше, на що нарікають бійці, — це те, що нема наказу йти вперед. Хоча друг «Хотин», із яким ми ввечері знову рубаємо дрова, також висловлює думку багатьох, що «сепари» там уже встигли непогано укріпитися і вибити їх тепер із тих укріплень буде не так просто.

OBOZ.ua
Лютий 2017 р.

Моїм побратимам-добровольцям присвячую...

Автор

*Перемога і поразка – дві великі омани. Ніхто
не втрачає всього, як це іноді здається, і не
виграє так багато, як може здатися...*

Хорхе Луїс Борхес

*Повільно закінчується найгірший в житті рік,
було дуже холодно пальцям, губам і набоям...*

Тарас Федюк

ДРУГ «КОСИЧКА»

На посту їх двоє, старий і молодий, точніше, троє, ще плямистий кіт, чорне з білим, який то з'являвся, то зникав за мішками з піском, прикритими ще літньою маскувальною сіткою, бо там, на степку, перед в'їздом, де вгруз у сніг самотній, зварений із рейок, протитанковий «їжак», — його мисливські угіддя. У лантухах пороблені бійниці, колись там стояв важкий кулемет, але, кажуть, його ще навесні відправили на позиції, залишилася лише скручена з труб напівіржава рама і тхне мишами.

У старого позивний «Луїс», у молодого — «Фантом», хоча частіше через довге русяве волосся, яке той час від часу заплітає то на тім'ї, то на потилиці у куций хвостик, у роті його називають «Косичкою». А кіт наче і без імені, хоча дехто з бійців і пробував його кликати Сепаром. Однак чи то кіт на «сепара» не реагував, чи це лайливе слово просто не клеїлось до цього милого створіння, але не прижилося. Для «Луїса» він був просто Киць.

— Киць, цік-цік-цік! — покликав, тільки-но заступивши на пост, і той майже одразу ж прибіг, потерся об черевик.

Того вечора, як і в інші, кіт знову полював неподалік за шлагбаумом. І коли до «Луїса» на пост прийшов друг «Косичка», то вони якийсь час ще разом спостерігали у світлі прожектора, як Киць спершу прислухався, принохувався, а тоді стрибав на сніг, залягав і знову стрибав. Але того вечора тут, край дороги, котові не щастило і, як справжній мисливець, він вирішив змінити місце і надовго зник десь за мішками.

Зате «Косичка» залишився. Він мав би ще відпочивати, бо його час заступати опівночі, але прийшов раніше і навіть чаю приніс у пластанці. «Луїс» сьорбнув і поставив пластанку на

притрушену снігом лавку, і вона одразу ж протопила темне коло аж до дошки.

Звісно, «Косичка» прийшов, щоб погомоніти. Здається, їм обом подобалися ці їхні нічні розмови, ще з першого чергування, коли «Косичка» був за старшого. Бо новоприбулих на перші рази завжди ставили на пару зі старшими і з одним автоматом на двох, бо зброї і на передку не вистачало. Автомат із вигляду був уже добряче зачовганий, із великим і дещо смішним набалдашником полум'ягасника на кінці дула.

Першої ночі в їхній парі за старшого був «Косичка», і автомат також тримав він. А в друга «Ушатого», з яким приїхав «Луїс», за старшого був інший студент, із незмінним рум'янцем на щоках і позивним «Захід». Наступного дня помінялися, уже він був зі «Заходом», а «Ушатий» із «Косичкою», і лише о третій ночі кожен уже заступав поодинці.

Тут, на базі, їх лише з десяток бійців, в тому числі хвори, й їхня основна функція, наскільки зрозумів «Луїс», — це бути своєрідним перевалочним пунктом і службою тилового забезпечення водночас, тобто лазаретом і складом. Був ще й штаб, але достатньо умовно, оскільки командир майже весь час проводив на позиціях. Там же, на позиціях біля авдіївської промзони, займаючи її лівий фланг, упереміж із підрозділами ЗСУ, перебував і майже весь їхній особовий склад.

Вони — це окрема штурмова рота добровольчого корпусу, їх іще називають «штурми», і тут, на базі, вони займають другий поверх невеликого двоповерхового будинку з колись білої, а тепер посірілої від часу цегли, до війни — гуртожитку якогось училища. Цей будинок із ними ділить ще один бойовий підрозділ — окрема тактична група, скорочено ОТГ, що займає перший поверх. Територія довкруг будинку оточена бетонним парканом із колючим дротом поверх нього, у них спільний навіть в'їзд із шлагбаумом, який треба охороняти.

Вдень там стоять отегешники, а вночі — вони, «штурми», від дев'ятої вечора і до дев'ятої ранку. Щоправда, за отегешниками ще й котельня, що також на першому поверсі, в яку вхід

із торця, як і в казарму, але не на сходи, а у двері праворуч. Ті двері майже завжди відчинені й з них постійно тягне чадом, що підіймається аж до другого поверху, і там, у котельні, цілодобово також хтось має чергувати. Того вечора «Луїс» бачив старого, може, ще старшого за себе, який приблизно що пів години виходив із двома відрами й черпав лопатою з купи перед входом перемішане зі снігом вугілля...

«Косичка», принісши чаю, почав із того, про що вони не встигли домовитися раніше. А йшлося про українські військові перемоги, яких у нас не так уже й багато.

— Бо довго не мали своєї держави і воювали переважно у складі інших армій, працювали на їхню перемогу, — сам запитував, сам і відповідав студент «Косичка». — До того ж, нерідко ще й у протиборчих арміях, вбиваючи один одного на угоду іншим.

— Але були й винятки, — буркнув «Луїс».

— Так, хоч і небагато, — підхопив хлопець. — Та й то, переважно, з козацьких часів: Жовті Води, Корсунь. Що там ще? Зборівська битва...

— Про Конотопську не забудь! — нагадав «Луїс».

— Так, звичайно, ще Конотопська, — підхопив «Косичка», — де гетьман Виговський розбив москалів... А потім уже як не Зимовий похід, то Крути... — зітхнув і кинув погляд у темінь за шосе, куди вже не добивав прожектор.

— Спочатку Крути, а потім Зимовий похід, — «Луїс» зняв руку з автомата і, наче вчитель, підняв пальця, що в рукавиці у світлі прожектора, як і все навколо, здавався посрібленим від паморозі.

— Ну, так, — погодився «Косичка».

— Ще Берестечко забув, де «триста, як скло, товариства лягло», — пригадав «Луїс».

Йому подобалося спілкуватися з хлопцем, так час пролітав непомітніше. Але друг «Косичка» про «триста, як скло...» і без нього чув, і хотів докопатися глибше, мабуть, надолужував пропущене в школі. Вчора вже під кінець розмови він почав

допитуватися, коли, в якому столітті Україна, власне, й упустила свій шанс, і чому не стала державою ще в середні віки, як деякі інші великі європейські нації. «Луїс», хоча й не був істориком, але переповідав, що знав, до того ж із власними рефлексіями. І з історії Європи вони дійшли в минуле аж до імперії Карла Великого.

Але тепер «Косичка» про історію лише почав, мовляв, от колись була війна: різали один одного, рубали, кололи, гатили по голові й куди попало, не те що тепер, з віддалі... «Хоча, звичайно, бувають і тепер рукопашні», — поправив сам себе. І про того ж Карла ще раз згадав. Мовляв, чому про нього кажуть, що він великий?

— І хто це визначає: хто великий, а хто ні? — задумливо запитав, проводжаючи поглядом машину ліворуч і вгору на мосту.

— Мабуть, нащадки і визначають, — «Луїс» і собі поглянув на ту машину, поправив на плечі автомат. — Але то все таке, відносно... Розумієш?.. Хоча, звичайно, великий, то великий... Але от, наприклад, для тих же москалів, як ти кажеш, і їхній царь Пйотр велікій, і Єкатеріна так само. А для нас?

— Звичайно, ні, — поквапився підтвердити «Косичка».

— Так, пам'ятаєш у Шевченка: «Це той первий, що розпивав нашу Україну, а *вторая* доконала вдову-сиротину... Кати, кати, людоїди! Наїлись обое, накралися, а *що* взяли на той світ із собою?..»

— Ого, нічого собі! Знаєте напам'ять всього Шевченка? — запалився хлопець.

— Та ні, лише кілька віршів, та й то не повністю, — сказав правду «Луїс». — Як, зрештою, і всі ми, — додав. — Хоча ці рядки Шевченка, мабуть, мав би знати кожен українець...

— Ну, так, — знову поквапився погодитися «Косичка».

«Луїс» помітив, що сьогодні хлопець якийсь начебто розсіяний, задумливий, і думки його десь далеко. Може, щось сімейне? Переживає, думає про маму, вирішив «Луїс».

— То, кажеш, живеш із татом? А де мама? — він навіть намагався почати тему, про яку юнак іще раніше обмовився, але

Косичка так зиркнув на «Луїса», що той одразу й прикусив язика. Бо ж не варто лізти в душу, коли не просять. Сам не любив, коли хтось нав'язував співчуття чи набридав із розпитуваннями.

— Може, йди ще, погрійся, ще маєш майже годину, — запропонував він хлопцю, але той, здавалося, не чув його.

«Косичка» вмовстився у кріслі, яке колись вийняли з якогось крутого авта й поставили тут, збоку від проходу, за лантухами, і тихо заспівав. Тихо, але гарно. Щось про молодече завзяття, Україну в серці, дівчину і калину, кров і любов... Це вдавалося йому дуже натхненно, душевно й зворушливо. А «Луїс» то сідав поряд на лавку обличчям до дороги, ставлячи автомат на коліна, то знову проходжався кілька кроків ліворуч, кілька праворуч. «Може, зарахується?» — згадував про своє серце і пораду лікарки більше прогулюватися на свіжому повітрі.

— Я такої і не чув, — сказав «Луїс», коли хлопець закінчив співати.

— Це ми в пластунах співали.

— Слухай, може, все-таки йди, погрійся ще трохи? — повторив «Луїс», тручи бороду, що під кінець чергування вже також починала братися памороззю.

— А мені не холодно, — шморгнув «Косичка».

— Слухай, а оцю знаєш? «В саду гуляла, квіти збирала...» — тепер уже «Луїс» зтягнув тихцем одну з небагатьох, слова якої знав до кінця.

Це була їхня з братом улюблена ще з дитинства. Принаймні в селі, коли провідували бабуню і не приїжджав автобус, і коли йшли до райцентру, то співали її як похідну.

— «...кого любила — причарувала...» — тихо співав «Луїс».

Мабуть, у цьому нічному степу на околиці шахтарського містечка під насипом, що нависав над ними і переходив у міст над залізничними коліями, під вкритими густою памороззю тополями і поодинокими зірками, що час від часу тьмяно просвічували крізь розриви в хмарах, «Луїсу», як і «Косичці»,

також потрібен був слухач, тим більше з молодих. Бо ж старі найбільше люблять, коли їх слухають молоді.

«Косичка» майже весь час слухав мовчки і лише в кінці підхопив: «А я з сестрою всю ніч простою — не та розмова, що із тобою...»

— А от ти звернув увагу, що наш прапор, коли тріпотить, то нагадує чийсь кроки, наче хтось тупоче? — сказав «Луїс», перекладаючи автомат із плеча на плече, коли закінчили спів.

— І ви помітили, і я помітив те саме, — ніби зрадів хлопець. — Це щоб ми не розслаблялися, — продовжив він.

— Ага, — погодився «Луїс». — «Бій відлунав, жовто-сині знамена затріпотіли на станції знов», — буркнув у бороду, раптом згадавши класика.

— Завтра... — зітхнув «Косичка».

— Що завтра?

— Завтра приїде «Ван Гог», і він уже обіцяв сказати точно, беруть нас на позиції чи ні. Якщо ні, тоді ми з «Заходом» поїдемо додому, — продовжував він. — У мене ще сесія не здана, у «Захода» — також.

«Косичка» уже не вперше починав цю тему, ще з тієї ночі, відколи вони з одним автоматом на двох вперше вийшли на нічне чергування, хлопець щоразу будував плани, як потрапити на передову. Крім розмов про історію та зброю, це була ще одна його улюблена тема. Бо з літа, відколи від кулі снайпера загинув «Шльоцик», вісімнадцятирічний боєць із Вінниччини, надто молодих, до двадцяти одного року, на передок не брали. А до двадцяти одного, мабуть, тому, що й самому командирові їхньої роти з позивним «Ван Гог» саме стільки. Хоча «Косичка» зі «Заходом» все одно не втрачали надії.

«Косичка» начебто чув від когось, чи й навіть від самого «Ван Гога», що їх зі «Заходом» можуть ненадовго туди відправити. Він вважав, що своїми стараннями тут, на базі, вони зможуть заслужити це як виняток. І вони й справді старалися: і ці нічні чергування, і прибирання приміщень та території, і розвантаження волонтерської допомоги — все це вони

робили буцімто зі задоволенням, а одну зміну навіть витримали в котельні. Про це найважче з їхніх випробувань «Луїсу» розповів «Захід», бо від «Косички» він жодного разу не чув навіть натяку на те, що йому в чомусь важко.

Обоє хлопців були витривалі та дисципліновані, достатньо знали зброю, мали уявлення про тактику сучасного бою, але ще дужче хотіли вчитися військового мистецтва. «Луїс» спостерігав це на полігоні під Селідовим, куди вони їздили ще першого тижня, бачив, яка це була подія для «Косички» та «Захода».

— Шкода, що в ОТГ не попали, — вже не вперше жалкував малий. — В отегешників більша ймовірність поїхати на позиції.

— Ну, а чому не попали?

— Не вдалося, — не розкривав усіх таємниць «Косичка». — Але, може, тепер пощастить? Ще будемо пробувати уже з більшим досвідом, якщо тут нічого не вийде... Там дуже багато ще з чотирнадцятого року воюють... Ну, в нас також є, сам «Ван Гог», наприклад, — поправив сам себе. — Він із чотирьох пострілів із СПГ три кладе в ціль, вже має поранення, — додав ніби із заздрістю хлопець.

А одного разу, коли «Луїс» запитав «Косичку», чи знає мама, що він тут, той спершу нічого не відповів. Та через якийсь час усе ж сказав, що живе з татом, а про маму ні слова, і «Луїс» більше не розвивав цієї теми. З довгого мовчання та інтонації відповіді не складно було збагнути, що хлопець не хоче про це балакати, то він більше й не розпитував.

Мотиви, чому його юний друг опинився тут, узяв у руки зброю й поривається на фронт, «Луїсові» здавалися близькими й зрозумілими. Патріотизм, сміливість — без сумніву, але й романтика війни також. Бо яким би жорстоким не був цей молох, скількох би не перемелював, все одно завжди знайдуться сміливі романтики, щирі й чисті юнаки, справжні герої, які скажуть: «Як не я, то хто?».

ЗМІСТ

Перша штурмова (<i>замість передмови</i>)	5
Друг «Косичка»	18
Позивний «Луїс»	25
«Зяблик» і Новогродівка.	35
Зустріч під ялинкою.	40
Батьки і діти	45
Батюшка — не матушка.	56
Нічна варта	63
Полігон	71
Зоя і Вера	79
«Садись, я твоя кума»	88
На мосту	96
Шах і ще раз шах	102
Лента за лентою...	110
Наша Авдіївка	115
«Ван Гог» зблизька	118
У лісі	122
На дачах	127
Вечірні розмови.	139
Дятел тут і дятел там.	148
Вінегрет і «шуба».	156
Військовий топограф «Хотин»	162
Зимова війна	166
Тотальний опір.	176
Новорічні салюти	181
Чоловіча робота.	186
У степу під Авдіївкою.	192
Червона зима	197
Як не я, то хто? (<i>замість післямови</i>).	204